

Raffai Réka: A színeképzés módszerei a festészetben

DLA értekezés tartalmi kivonata

1. Bevezetés

Dolgozatomban a festészeti színeképzéstechnika problémakörével foglalkozom. A képalkotás és a festészeti nyelv komplexitásában a színeképzéstechnika helye ott van, ahol a „Hogyan festette/festened meg?” kérdése megválaszolható. A színek színeképzéstechnikai megközelítése a festői alkotófolyamat gyakorlati szempontjait érinti: miként lehet megfesteni egy-egy színállapotot és mik azok a tényezők, amelyek ezt meghatározhatják. A kérdésre adott válasz nem a tárgyak megnevezéséhez, vagy a hozzájuk kötődő fogalmakhoz, hanem a vizuálisan is ható élmények képi megfogalmazásához vezet. Kandinszkij felhívja a figyelmet az érzékszerveink által befogható és befogadható jelenségek egymásra hatására¹ – úgy gondolom –, nemcsak a festők nem mondhatnak le a látható és a nem látható valóság megtapasztalásáról, élményeink sokrétűségének felismeréséről. A festő a színek által láthatóvá tesz; festőként tehát kiváltképp nélkülözhetetlen és elengedhetetlen a festői aktus, az alkotófolyamat beteljesítéséhez egyrészt *a természetben látható színek és formák tanulmányozása*, másrészt *a vizuális nyelv használatának elsajátítása*, és nem utolsó sorban pedig *a festészeti anyagok és technikák ismerete*. Amennyiben festészeti tanulmányaink során a Mesterségbeli Tudás vérünkkel válik, úgy akkor is magától értetődően használjuk majd a vizuális nyelvet és a festészeti anyagokat, amikor festés közben az alkotófolyamat mechanizmusai esetleg másra irányítják a figyelmünket, és a megvalósítás gyakorlati és technikai kérdései legfeljebb csak a képre-figyelés perifériáján kaphatnak helyet.

Nemcsak ismeretről, tudásról van itt szó, hanem pontosan arról, amiről Matisse beszél: „Nem tudok különbséget tenni az étellel kapcsolatos érzelmeim és a közlési módjuk között.”² Amikor a Festészettel és a Művészettel kapcsolatban a „közlési mód” gyakorlati szempontjait vizsgáljuk, sosem felejthetjük el arról, hogy ez tulajdonképpen mire is vonatkozik. Egy interjúban, a „Végül is miért alkot a művész?” kérdésre Henry Moore így válaszolt: „Én azért csinálom, hogy a *szemem* meg a *kezem* révén többet tudjak meg a természetről és az életről. Hogy többet tudjak a világról, a formáról, többet mindenről, bármi legyen is az.”³

Dolgozatomban személyes festői alkotótevékenységem tapasztalataiból kiindulva próbáltam meg körvonalazni azokat a tényezőket, amelyek a festés folyamata során befolyásolhatják a színek megjelenítését (a képen látható végső színállapotot), és azokat a színeképzési módszereket és használatuk jellegzetességeit, amelyek – az olajfesték és a tojástempera alkalmazása során – a festői gyakorlat számára meghatározóak. A festészeti színeképzés módszereiről szerzett ismereteimet, személyes tapasztalataimat, megfigyeléseimet, és ezek tanulságait szeretném megosztani mindazokkal, akik kép-nézőként, festőként, vagy festészeti tanulmányokat folytatva érdeklődnek a színeképzéstechnika témája iránt.

Mivel a festészeti nyelv vizuális, színérzékelésünk és a színekkel kapcsolatos fogalmaink nagy része szubjektív, ráadásul a képi nyelvhasználat viszonyrendszerének kifejezésére a verbális nyelv csak korlátozottan alkalmas, ezért nagy hangsúlyt helyeztem dolgozatom képanyagának összeállítására. Mondanivalóm szemléltetésére és alátámasztására – illusztrációként – nemcsak a színeképzéstechnikai kutatásaim dokumentumairól, hanem kész festmények színvégeredményeiről készített fotóreprodukciókat is szerepeltetek, valamint egy-egy jellegzetes színeképzési megoldást több változatban is bemutatok és összehasonlítok. A képek – a dolgozatban írottakkal együtt – támpontként szolgálhatnak a festészeti tanulmányok szemléltetéséhez, az egyedi, személyes színeképzési megoldások feltárásához és

¹ Kandinszkij, V. (1987) 33-36. o.

² Matisse, H.: Egy festő feljegyzései (1908). In: Matisse művészete 1904-1928. (1983) Corvina Kiadó, Bp. 12. o.

³ Esterow, Milton: Interjú Henry Moore-ral. In: Moore, H. (1985): A szobrászatról, Helikon Kiadó, Budapest, 109. o. [Az idézetben a kiemelés tőlem. R. R.]

gyakorlati megvalósításához, bár nem feledkezhetünk meg arról, hogy „Festeni senkit sem lehet könyvből megtanítani, mert a művészi munka lelki folyamat is, mely a technika alkalmazását egyénenként módosítja. Csak a munka menetére szolgálhatunk útmutatással, hogy a kezdőt megkíméljük ezzel az esetleges balfogásoktól.”⁴

2. Bevezetés a festészeti színeképzésbe

2.1. A színeképzési módszerek bemutatása

A színek megjelenítése, a festők színhasználata és színeképzési módszerei összefüggenek a rendelkezésre álló festékek minőségével és a festőanyagok adta lehetőségek személyes alkalmazásával. Elődeim és kortársaim munkáinak tanulmányozása, valamint saját festői tapasztalataim és színeképzési kísérleteim alapján elmondható, hogy a festészetben három jellegzetesen elkülöníthető lehetőségünk van a színek megfogalmazására, amelyekkel határozottan eltérő színvégeredményeket kaphatunk. Színeképzéstechnikai szempontból megkülönböztethetjük a *közvetlen színkeverés módszerét* (előre kikevert festékszínekkel festünk, és a festés folyamata során a színek a vásznon is keverednek), a *réteges festésmódot* (a festékszínket rétegenként festjük egymásra, a színrétegek több-kevesebb áttetszősége révén nyerik el végső közös színértéküket), és az *optikai színkeverés, azaz a színbontás módszerét* (az egymás mellé festett kicsiny színfoltok által visszavert színes fények a látás folyamata során többé-kevésbé keverednek). A festői alkotófolyamat során e három színeképzési módszer változatos összeállításokban társítható. A három módszer eltéréseinek megértéséhez fény- és színtani ismeretekre is szükségünk van.

2.2. „A színek a fény tettei, tettei és szenvedései”⁵

Fény- és színtani bevezetés. A spektrumszínek. A szín, mint perceptuális jelenség. A fényvisszaverés, a fényelnyelés, a fénytörés. A fények színe és színhőmérséklete, a természetes és mesterséges fény. A megvilágító fényforrás színe, iránya és intenzitása. Az irányított fény, az egyenletes szórt fény, az ellenfény, a sűrűfény. A tárgyak lokális színe és a megvilágítás összefüggései (megvilágított, félárnyékban és teljes árnyékban lévő szín, a vetett árnyék színe, a reflexszínek). A megvilágítás intenzitása és a színtelítettség összefüggései.

2.3. A színkeverés: a fény- és a festékkeverés

Az összeadó és a kivonó színkeverés. A színtelítettség változása színkeveréskor.

2.4. A színek három dimenziója

A színárnyalat, a színtelítettség és a szín világossági foka.

2.5. A színek rendje

Itten színelmélete. A színkör, az alap- és mellékszínek, a komplementer színpárok. A színkör színei és a festékszínnek viszonya.

2.6. A színekontrasztok

Magában való színekontraszt. Fény-árnyék kontraszt. Hideg-meleg kontraszt. Komplementer kontraszt. Szukcesszív kontraszt, az utóképzés jelensége. Szimultán kontraszt. Minőségi kontraszt. Mennyiségi kontraszt. Faktúrakontraszt. Festékszínnek a színekontrasztok használatában. Matisse szerint „ami a színekénél a legszámottevőbb: a viszonylatok”, ám megjegyzi, hogy „az igazat megvallva az a véleményem, hogy a kiegészítő színek elmélete sem teljesen szilárd. Az olyan festők műveinek tanulmányozása, akiknek a színismerete ösztöneiken, érzéseiken, benyomásaik állandó azonosításán nyugszik, egy s más ponton módosíthatná a színtörvényeket, kitágíthatná a jelenleg elfogadott színelmélet határait.”⁶ Azt gondolom, hogy ez a zsigereinkből fakadó színismeret, amelyre Matisse is utal, megfelelő mérték lehet a színekontrasztok törvényszerűségeinek személyes alkalmazásához.

⁴ Szőnyi István (1976) 33. o.

⁵ Gothe, J. W. (1983) 23. o.

⁶ Matisse, H.: Egy festő feljegyzései (1908). In: Matisse művészete 1904-1928. (1983) Corvina Kiadó, Bp. 13. o.

3. Festészettechnikai alapismeretek

A festészeti anyagok használatát megkönnyíti, ha a gyakorlatban megtapasztalhatjuk és elleshetjük a szakma fortélyait. A festmények felépítése festészettechnikai szempontból: hordozófelület, alapozás és festék (pigment és kötőanyag). Ezek egymáshoz való viszonya meghatározza a kép későbbi tartósságát, megválasztásuk összefügg a festő képi szándékaival.

3.1. A képhordozó-felület és az alapozás

A merev és rugalmas képhordozók alapozása. Az alapozás szívóképessége, az alapozás színe, az imprimitúra.

3.2. A kötőanyagok szerepe

A kötőanyagrendszerek. A tojástempera-emulziók, az olajfesték. A festékrétegek sorrendje: a „soványabb” rétegre „zsírosabb”, olajokban-gyantákban dúsabb réteg kerül.

3.3. A festékek és tulajdonságaik

A festékek színe, a pigmentek és tulajdonságaik (ellenállóképesség, színezőképesség, kötőanyag-szükséglet, kötőanyag-állóság, a többi pigmenttel való összeegyeztethetőség). A tubusos festékek és tulajdonságaik. A megfelelő festékszínskála összeállítása.

3.4. A fedő és a lazúrozó festésmód

A festékek fedő- és lazúrozóképessége. A fedő- és lazúrfesték, a kifejezetten lazúrszínek. A fedőfestés és a lazúrozás módszerei. A mélységi fényhatás. A kötőanyagok és a festőszerek szerepe. A fedő és lazúrozó festés kombinációi (hígított, száraz, visszatörölt, folytonos és szaggatott lazúr).

3.5. A faktúraalakítás szerepe a színeképésben

A festékfelhordás és a faktúraképzés lehetőségei a festészet gyakorlatában.

4. A színeképzési módszerek a gyakorlatban

4.1. A közvetlen színkeverés módszere

A közvetlen színkeverésnél a palettán előre kikevert színárnyalatokat (nagyjából) a végleges állapotuknak megfelelően festjük fel a festőfelületre, illetve a festés folyamata során a színek a vásznon is keverednek egymással. A színek egymáshoz való viszonyában többé-kevésbé egyszerre a legmegfelelőbb színárnyalatokat szükséges kikevernünk. Már két-három eltérő színnel is számos színárnyalat hozható létre. A festészeti tanulmányuk kezdetén állók számára az alla prima festésmód javasolt. Közvetlen tapasztalatokat szerezhetünk a festékszín tulajdonságai és egymással való keverésük, a faktúraképzés, a festékfelhordás és -elosztás terén. Az olajtartalmú alapozások szerepe az olajfesték képlékenysége, alakíthatósága szempontjából. A száradás utáni korrigálás, átfestés. A réteges festésmód és a színfelbontás során is alkalmazhatjuk a színárnyalatok előzetes kikeverését.

4.1.1. A közvetlen színkeverés színeképzési lehetőségei. A színek pigmentáris keverése és a stúdiók sorába beépülő színkeverési gyakorlatok. A közvetlen tapasztalatok jelentősége a színkeverés gyakorlatában: a konkrét megoldandó feladatok, a vizuális benyomások rögzítése, a természet látható színeinek megfigyelése a színárnyalatok minél pontosabb kikeverésére, a színek erőviszonyainak felmérésére és újfajta színek kapcsolatok felismerésére ösztönözhetnek.

4.1.2. Az elsődleges színek (a vörös, a sárga és a kék eltérő pigmentáris változatai és tulajdonságaik). A fehérek és a feketék. A másodlagos, avagy kétkomponensű keverékszín (a narancs, a zöld és az ibolya jellegzetes pigmentáris változatai, és elsődleges színekből kevert árnyalatok). A földpigmentek és színkeverékeik. A barna és szürke keverékszín. A színkeverés mennyiségi arányai. A színezet, a színtelítettség és a világossági fok változása színkeveréskor. Színkeverés fehérrel és/vagy feketével. A színezet, a színtelítettség és a világossági fok változása fehérrel és/vagy feketével való színkeveréskor.

4.2. A réteges festés módszere

A réteges festés módszerét alkalmazva a megfestés folyamatából adódóan különböző minőségű és/vagy színű festékrétegek kerülnek egymásra, a végső színállapot azáltal alakul ki, hogy a festékszín-rétegek többé vagy kevésbé áttetszenek egymáson. A festészeti hagyomány gyakorlatában a réteges festés módszere folytonosságot és állandóságot jelent. Karátson Gábor, Molnár Sándor, Konkoly Gyula, Bak Imre.

4.2.1. A réteges festés hagyománya. Az alapozás rétegei. Az imprimitúra színező és szigetelő funkciója. A németalföldi és az itáliai réteges festés hasonlóságai és különbözőségei. A tojástempera-festék használata, a festésmódok és a színhasználat összefüggései. A bizánci tradíció folytatásaként elterjedt tónusos aláfestés. A testszín-festés módszerei: fehér alapra felfestett testszínkeverék, illetve zöldföld aláfestésre festett kontrasztszínű testszín. A firniszelés és az olajlazúrok, átmenet a temperafestés és az olajfestés között. A száradó olajok és a gyantás kötőanyagok szerepe. A Van Eyck fivérek technikája. Az olajfesték használatának elterjedése Itáliában és Európában. A rugalmas vászonhordozók lehetőségei. Giovanni Bellini, Leonardo. A 16. századi velencei festők munkamódszere, Tiziano, Tintoretto. Rubens ötvözte a flamand és az itáliai hagyomány színeképzési megoldásait.

4.2.2. A réteges festés és a lazúrozás színeképzési lehetőségei. A festékrétegek áttetszősége. Az egymásra húzott rétegek színeinek viszonya. Az alapozás színének szerepe. Sötétítés és világosítás réteges festésmóddal. A monokróm aláfestés. Az aláfestés és a ráhúzott lazúr. A színrétegek sorrendje. Különböző sárgák, vörösek és kékek rétegezése. Színrétegezés kombinációk. Komplementer színek rétegezése.

4.3. Az optikai színkeverés, avagy a színfelbontás módszere

A színfelbontás módszere az összeadó színkeverésen alapul, a színeket alkotóelemeikre bontva, kicsiny színfoltokként festjük egymás mellé a képfelületen. Az színek kvantumok mindegyike külön-külön veri vissza a színének megfelelő fénysugarakat, melyek a szemünkbe érve a látás folyamata során többé-kevésbé keverednek egymással, így érzékeljük együttállásuk közös színét, vagy az egyes színelemeket elkülönülve egymástól.

4.3.1. Az optikai színkeverés manifesztuma⁷. „A neoimpresszionisták felbontott foltja (...) ugyanaz az eljárás, mint Delacroix vonalkázása és az impresszionisták vesszőcskéi. Mindhárom faktúrának ugyanaz a célja: az egymás mellé rakott festékek optikai keveredése útján a lehető legnagyobb ragyogást biztosítani a színnek, létrehozni a színes fényt.”⁸ Bár Signac hangsúlyozza a tiszta színárnyalatok használatát, a festői gyakorlatban mégsem szükséges lemondanunk a közvetlen színkeveréssel létrehozható többkomponensű vagy telítetlenebb színárnyalatokról sem, többek között Pissarro és Seurat is alkalmazta ezeket.

4.3.2. A színfelbontás színeképzési lehetőségei. Az összetett színeket felépítő egyszerű színelemek tulajdonságai (színezet, telítettség, világossági fok, méret, alak, faktúra). A színelemek együttes hatása (különállásuk vagy egybeolvadásuk) festői értékeik hasonlósága vagy különbözősége révén. A kontraszthatások szerepe az összetett színek felépítésében, különös tekintettel a komplementer és a szimultán kontrasztra. A monokróm jellegű összetett színek, a festékfelfestés, a faktúrakülönbségek és a minőségi kontraszt szerepe. Van Gogh, Tóth Menyhért. A tiszta színek, a különböző pigmentáris változatok és a fehérrel és/vagy feketével tört színárnyalatok. Rufino Tamayo. Színbontás alapszínekkel. Az alapszínekből előállítható kétkomponensű összetett színek. Színbontás komplementer színpárokkel és a szimultán kontraszt szerepe. Seurat festői munkamódszere. A színelemek mérete és alakja. A színelemek viszonya egymáshoz és közös összetett felületi minőségük. Átmenetképzés színbontással. Rippl Rónai. A színbontás mértéke, árnyaltsága, a színek száma, a színek társítása. Jacques Villon, Molnár Sándor.

⁷ Signac, P. (1978) 19-82. o.

⁸ Signac, P. (1978) 60. o.

5. Összegzés

A dolgozatban tárgyalt három színeképzési módszer használata Csontváry festményein. A színeképzéstechnika tanításának módszertani kérdései. Külön-külön foglalkozni a közvetlen színkeverés, a színrétegezés és a színbontás módszerével, az alapismeretek és használatuk jellegzetességeinek elsajátítása után egymással társítva kombinálni a három módszert. Az önálló tapasztalatok és a gyakorlati megfigyelés jelentősége. Egyes festők, korszakok, és különböző festészeti technikák jellegzetes használati módjának tanulmányozása. További tapasztalatszerzés: a színek kompozíciós szerepe, a különböző színek képi helyzeteiből adódó eltérő hatások, a megfestés stílusának és a színmegjelenítés módjának összefüggései, a színek együttállásaiban rejlő lehetséges színtartalmak megfogalmazhatóságának kérdései.

Az egyes színállapotok létrehozásának lehetőségei csak és kizárólag az aktuális képi élmény, illetve színprobléma kifejtésére, végeredményére vonatkoznak, azon kívül teljességgel szubjektív és egyedi karakterrel bírnak, aminek a legfontosabb meghatározója a festő személye. Ezért saját festői munkánkat kiegészítendő érdemes eredetiben tanulmányoznunk a Nagy Mesterek festésmódját a „Hogyan festette meg?” kérdésre adható választ keresve, és megfigyelnünk az egyes képek konkrét és aktuális színeképzésbeli megoldásait, az egyes színproblémákra adható nagyon eltérő válaszokat, a személyes egyedi és egyszerű példákat, legfőképpen azt, hogy miként válik egy-egy szín a képen azzá, ami.

Gyakorló festőként – saját tanulmányaim hiányosságai és a későbbi alkotói tapasztalataim alapján – úgy vélem, hogy a tanulóévek alatt érdemes minél behatóbban és módszeresen foglalkozni a különböző színeképzési lehetőségekkel, valamint ezzel összefüggésben feltétlenül ajánlott begyakorolni a színekontrasztok használatát, és mindenképpen indokolt elsajátítani a festészettechnikai alapismereteket. A továbbiakban pedig kísérletezések és próbálkozások során tudunk rátalálni a számunkra érvényes szín- és anyaghasználati módszerekre, technikákra, és szerezhetünk jártasságot ezek alkalmazásában. Létélményeink vizuális átgondolása és befogadása, illetve megfogalmazása a képi nyelv eszközeivel, valamint a szakmai, mesterségbeli tudásunk egyformán élményadók, és oda-vissza hatnak – indukálják azt, hogy figyelmünk mikor mire fókuszál. Önálló élményeink és felismeréseink – a festés gyakorlatában is – sokkal hatékonyabban rögzülnek és tartósabbak maradnak, mintha csak mások leírásait olvasnánk. Semmi nem pótolhatja személyes benyomásainkat és tapasztalatainkat, a festéssel és a színekkel kapcsolatos élményeinket, sem festés közben, sem pedig kép-nézéskor, és/vagy ezeken túlmenő élethelyzeteink, létállapotaink és tevékenységeink során sem.

Tapasztalataim szerint festés közben az alkotófolyamat mechanizmusai úgy működnek, hogy figyelmünket többnyire nem a megfestés technikai kérdései kötik le, hanem mindenekelőtt a kép, amin dolgozunk. A vizuális nyelvhasználat és a színeképzés gyakorlata terén – az idő előrehaladtával – gyarapodó mesterségbeli tudásunk minél inkább beépül a szemünkbe és a kezünkbe (talán a zsigereinkbe), valamint festői gyakorlatunkba, annál magától értetődőbben tudjuk majd alkalmazni és kamatoztatni azt a képfestés során. A színek keletkezésének története megkívánja, hogy személyesen mi is részévé váljunk ennek a folyamatnak, és otthonosan, tevőlegesen vegyünk részt benne, és nemcsak, hogy *benne* legyünk, hanem minden mást elengedve *bele* is feledkezzünk. Karátson Gábor is ebben erősített meg, amikor azt mondta, hogy valószínűleg pont akkor és attól kel életre a szín, amikor festés közben önkéntelenül, reflexszerűen odanyúlunk, és ujjunkkal beletörünk a festékbe, és egy öntudatlan mozdulattal összehúzzuk a színeket.

6.5. Irodalomjegyzék

- Alberti, L. B.: (1997): *A festészetről. Della pittura, 1436.* Balassi Kiadó, Budapest.
- Arnheim, R. (2004): *A vizuális élmény. Az alkotó látás pszichológiája.* Aldus Kiadó, Budapest.
- Balló Ede (1917): *Az olajfestés mestersége.* Hornyánszky Viktor Cs. és K. Udv. Könyvnyomdája, Budapest.
- Bodrogi Zsuzsanna (1997): *Az imprimitúra, valamint a zöldföld aláfestés fogalma és használata a középkori festészetben (Irodalomfeldolgozás).* Szakdolgozat, Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézet, Budapest.
- ifj. Bóna István (2003): A gödöllői iskola és a festészeti technikák. In. Geller Katalin - G. Merva Mária - Óriné Nagy Cecília (szerk.): *A Gödöllői Művésztelep 1901-1920.* Katalógus, Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő. 107-122.
- Cennini, C. *Il Libro dell'arte.* (fénymásolat, melyen a cím: Trattato della Pittura) *Van Gogh válogatott levelei.* (é. n.): Háttér Kiadó, Budapest.
- Florenszkij, P. (1988): *Az ikonosztáz.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Gajzágó Dorottya (1995): *P. P. Rubens képfelépítésének és festéstechnikájának alapelvei.* Szakdolgozat, Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézete, Budapest.
- Goethe, J. W. (1983): *Szintan. Didaktikai rész.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Hebing, C. (2001): *Aranyozás és bronzozás.* Balassi Kiadó - Magyar Képzőművészeti Egyetem.
- Heitler András (2001): *Tiziano Vecellio és Jacopo Tintoretto festészeti technikája.* Szakdolgozat, Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézet, Budapest.
- Hejja Mónika (2005): *A retus és a rekonstrukció vászon és táblaképeken.* Szakdolgozat, Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézet, Budapest.
- Herbert, R. L. (2004, szerk.): *Seurat and the Making of La Grand Jatte.* The Art Institute of Chicago, Chicago.
- Itten, J. (1978): *A színek művészete. Szubjektív élmény és objektív megismerés mint a művészethez vezető utak.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Itten, J. (2002): *A színek művészete. A szubjektív élmény és az objektív megismerés mint a művészethez vezető utak.* Göncöl Kiadó – Saxum Kiadó, Budapest.
- Eugène Delacroix naplója (Szemelvények).* (1963): Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat, Budapest.
- Kandinszkij, V. (1987): *A szellemiség a művészetben.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Karátson Gábor (1970): *Miért fest az ember.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Karátson Gábor (1975): *A festés mestersége.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Kelényi György (1988): *Rubens Medici-galériája.* Képzőművészeti Kiadó, Budapest.
- Kepes György (1979): *A látás nyelve.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- Király Sándor (1994): *Általános szintan és látáselmélet.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Leonardo da Vinci (1973): *A festészetéről. (Trattato della Pittura.)* Corvina Kiadó, Budapest.
- Mander, K. van (1987): *Hírneves németalföldi és német festők élete.* Helikon Kiadó, Budapest.
- Martyn Ferenc (1979): *Töredékek.* Baranya Megyei Tanács, Pécs.
- Mayer Marianna (2002, szerk.): *A szín önálló élete. Nemzetközi és magyar monokróm festészeti kiállítás.* (Katalógus) Műcsarnok, Budapest.
- Mikó Árpád - Poszler Györgyi (1997, szerk.): „Magnificat anima mea Dominum”. *M S Mester Vizitáció-képe és az egykori selmebányai főoltára.* Katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.
- Moholy-Nagy László (1973): *Az anyagtól az építészetig.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Molnár Sándor (1995): *Vázlat /A festészet-tanításához/.* Fénymásolat.
- Nemcsics Antal (2004): *Színdinamika. Színes környezet tervezése.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Révész Emese (2004, szerk.): „Eredeti másolat”. *Balló Ede és XIX. századi magyar kortársainak művészi másolatai a reneszánsz és barokk festészet remekművei alapján.* Katalógus, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest.

- Delacroix-tól a neoimpresszionizmusig. Paul Signac elméleti írásai és egyéb szemelvények a neoimpresszionizmus dokumentumaiból.* (1978) Corvina Kiadó, Budapest.
- Steiner, R. (2003): *A színek lényegéről. Egy színtan vázlat.* ZH Kiadó, Budapest.
- Színtanok.* Enigma. Művészetelméleti folyóirat. (2003) X. évfolyam, 35. szám.
- Szőnyi István (1976): *A festőtechnikák.* In.: Molnár C. Pál (szerk.): *A képzőművészet iskolája I.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest. 23-96.
- Velledits Lajos (1981): *A restaurálás.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Theophilus Presbyter (1986): *A különféle művességekről. (Schedula diversarum artium.)* Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Vasari, G. (1983): *A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek élete.* Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Vitruvius (1988): *Tíz könyv az építészetéről.* Képzőművészeti Kiadó, Budapest.
- Wehlte, K. (1996): *A festészet nyersanyagai és technikái.* Balassi Kiadó – Magyar Képzőművészeti Főiskola, Budapest.
- Wehlte, K. (2004): *A festészet nyersanyagai és technikái.* Balassi Kiadó, Budapest.
- Wright, S. M.: *A szín használata.* Fénymásolat.